

(وَ مِنْ خُطْبَةٍ لَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ) فِي التَّوْحِيدِ وَ تَجْمَعُ هَذِهِ الْخُطْبَةُ مِنْ أُصُولِ الْعِلْمِ مَا لَا تَجْمَعُهُ خُطْبَةٌ غَيْرُهَا: مَا وَحَدَّهُ مِنْ كَيْفِهِ، وَ لَا حَقِيقَتَهُ أَصَابَ مِنْ مَثَلِهِ، وَ لَا إِيَّاهُ عَنِ مَنْ شَبَّهَهُ، وَ لَا صَمَدَهُ مِنْ أَشَارِ إِلَيْهِ وَ تَوَهَّمَهُ، كُلٌّ مَعْرُوفٍ بِنَفْسِهِ مَصْنُوعٌ، وَ كُلُّ قَائِمٍ فِي سِوَاهُ مَعْلُومٌ، فَاعِلٌ لَا بِاضْطِرَابِ إِلَهٍ، مُقَدَّرٌ لَا بِجَوْلِ فِكْرَةٍ، غَنِيٌّ لَا بِاسْتِفَادَةٍ، لَا تَصْحَبُهُ الْأَوْقَاتُ، وَ لَا تَرْفِدُهُ الْأَدَوَاتُ. سَبَقَ الْأَوْقَاتَ كَوْنُهُ، وَ الْعَدَمَ وَجُودُهُ، وَ الْإِبْتِدَاءَ أَزَلُهُ. بِتَشْعِيرِهِ الْمَشَاعِرَ عُرِفَ أَنْ لَا مَشْعَرَ لَهُ، وَ بِمُضَادَّتِهِ بَيْنَ الْأُمُورِ عُرِفَ أَنْ لَا ضِدَّ لَهُ، وَ بِمُقَارَنَتِهِ بَيْنَ الْأَشْيَاءِ عُرِفَ أَنْ لَا قَرِينَ لَهُ، ضَادَّ النَّورِ بِالظُّلْمَةِ، وَ الْوُضُوحِ بِالْبُهْمَةِ، وَ الْجُمُودِ بِالْبَلَلِ، وَ الْحَرُورِ بِالصَّرْدِ. مُؤَلَّفٌ بَيْنَ مُتَعَادِيَاتِهَا، مُقَارِنٌ بَيْنَ مُتَبَايِنَاتِهَا، مُقَرَّبٌ بَيْنَ مُتَبَاعِدَاتِهَا، مُفْرَقٌ بَيْنَ مُتَدَانِيَاتِهَا، لَا يُشْمَلُ بِحَدٍّ، وَ لَا يُحْسَبُ بَعْدٌ، وَ إِنَّمَا تَحُدُّ الْأَدَوَاتُ أَنْفُسَهَا، وَ تُشِيرُ الْإِلَاتُ إِلَى نَظَائِرِهَا، مَنَعَتْهَا مِنْذُ الْقَدَمَةِ، وَ حَمَتَهَا قَدُ الْأَزَلِيَّةِ، وَ جَنَّبَتْهَا لَوْلَا التَّكْمِلَةُ. بِهَا تَجَلَّى صَانِعُهَا لِلْعُقُولِ، وَ بِهَا امْتَنَعَ عَنِ نَظَرِ الْعُيُونِ، لَا يَجْرِي عَلَيْهِ السُّكُونُ وَ الْحَرَكَةُ، وَ كَيْفَ يَجْرِي عَلَيْهِ مَا هُوَ أَجْرَاهُ، وَ يَعُودُ فِيهِ مَا هُوَ أَبْدَاهُ، وَ يَحْدُثُ فِيهِ مَا هُوَ أَحَدُهُ إِذَا لَتَفَاوَتَتْ ذَاتُهُ، وَ لَتَجَزَّأَ كُنْهُهُ، وَ لَامْتَنَعَ مِنَ الْأَزَلِ مَعْنَاهُ، وَ لَكَانَ لَهُ وَرَاءَ إِذْ وَجَدَ لَهُ أَمَامٌ، وَ لَا التَّمَسَّ التَّمَامَ إِذْ لَزِمَهُ النُّقْصَانُ، وَ إِذَا لَقَامَتْ آيَةُ الْمَصْنُوعِ فِيهِ، وَ لَتَحَوَّلَ دَلِيلًا بَعْدَ أَنْ كَانَ مَدْلُومًا عَلَيْهِ، وَ خَرَجَ بِسُلْطَانِ الْإِمْتِنَاعِ مِنْ أَنْ يُؤَثَّرَ فِيهِ مَا يُؤَثَّرُ فِي غَيْرِهِ.

الَّذِي لَا يَحُولُ، وَلَا يَزُولُ، وَلَا يَجُوزُ عَلَيْهِ الْأَقْوَلُ، لَمْ يَلِدْ فَيَكُونُ مَوْلُودًا، وَلَمْ يُولَدْ فَيَصِيرَ مَحْدُودًا، جَلَّ عَنِ اتِّخَاذِ الْأَبْنَاءِ، وَطَهَّرَ عَنِ مَلَامَسَةِ النِّسَاءِ، لَا تَنَالُهُ الْأَوْهَامُ فَتُقَدَّرُهُ، وَلَا تَتَوَهَّمُهُ الْفِطْنُ فَتُصَوِّرُهُ، وَلَا تُدْرِكُهُ الْحَوَاسُّ فَتَحْسُهُ، وَلَا تَلْمِسُهُ الْأَيْدِي فَتَمْسُهُ، وَلَا يَتَغَيَّرُ بِحَالٍ، وَلَا يَتَبَدَّلُ فِي الْأَحْوَالِ، وَلَا تُبْلِيهِ اللَّيَالِي وَالْأَيَّامُ، وَلَا يُغَيِّرُهُ الضِّيَاءُ وَالظَّلَامُ، وَلَا يُوصَفُ بِشَيْءٍ مِنَ الْأَجْزَاءِ، وَلَا بِالْجَوَارِحِ وَالْأَعْضَاءِ، وَلَا بَعَرَضٍ مِنَ الْأَعْرَاضِ، وَلَا بِالْغَيْرِيَّةِ وَالْأَبْعَاضِ، وَلَا يُقَالُ لَهُ حَدٌّ وَلَا نِهَايَةٌ، وَلَا انْقِطَاعٌ وَلَا غَايَةٌ وَلَا أَنَّ الْأَشْيَاءَ تَحْوِيهِ، فَتُقْلَهُ أَوْ تُهَوِّيهِ، أَوْ أَنَّ شَيْئًا يَحْمِلُهُ فِيمِيلُهُ أَوْ يَعْدِلُهُ، وَ لَيْسَ فِي الْأَشْيَاءِ بِوَالِجٍ وَلَا عَنْهَا بِخَارِجٍ، يُخْبِرُ لَا بِلِسَانٍ وَلَهَوَاتٍ، وَيَسْمَعُ لَا بِخُرُوقٍ وَأَدَوَاتٍ. يَقُولُ وَلَا يَلْفِظُ، وَ يَحْفَظُ وَلَا يَتَحَفَّظُ، وَيُرِيدُ وَلَا يُضْمِرُ، يُحِبُّ وَيَرْضَى مِنْ غَيْرِ رِقَّةٍ، وَيُبْغِضُ وَيَعْضَبُ مِنْ غَيْرِ مَشَقَّةٍ، يَقُولُ لِمَا أَرَادَ كَوْنَهُ: كُنْ فَيَكُونُ، لَا بِصَوْتٍ يَقْرَعُ، وَلَا بِنِدَاءٍ يُسْمَعُ، وَإِنَّمَا كَلَامُهُ -سُبْحَانَهُ- فَعَلٌ مِنْهُ أَنْشَاءٌ وَمِثْلُهُ لَمْ يَكُنْ مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ كَائِنًا، وَ لَوْ كَانَ قَدِيمًا لَكَانَ إِلَهًا ثَانِيًا.

لَا يُقَالُ كَانَ بَعْدَ أَنْ لَمْ يَكُنْ فَتَجْرِي عَلَيْهِ الصِّفَاتُ الْمُحَدَّثَاتُ، وَلَا يَكُونُ بَيْنَهَا وَ بَيْنَهُ فَصْلٌ، وَلَا لَهُ عَلَيْهَا فَضْلٌ، فَيَسْتَوِي الصَّانِعُ وَالْمَصْنُوعُ، وَ يَتَكَافَأُ الْمُبْتَدِعُ وَ الْبَدِيعُ. خَلَقَ الْخَلَائِقَ عَلَى غَيْرِ مِثَالٍ خَلَا مِنْ غَيْرِهِ، وَ لَمْ يَسْتَعِنْ عَلَى خَلْقِهَا بِأَحَدٍ مِنْ خَلْقِهِ، وَ أَنْشَأَ الْأَرْضَ فَأَمْسَكَهَا مِنْ غَيْرِ اشْتِغَالٍ، وَ أَرَسَاها عَلَى غَيْرِ قَرَارٍ، وَ أَقَامَهَا بِغَيْرِ قَوَائِمٍ، وَ رَفَعَهَا بِغَيْرِ دَعَائِمٍ، وَ حَصَّنَهَا مِنَ الْأَوْدِ وَاللِّعْجَاجِ، وَ مَنَعَهَا

مِنَ التَّهافتِ وَ الْإِنْفِراجِ، أَرسى أوتادها، وَ ضَرَبَ أَسْدادها، وَ اسْتَفاضَ عيونها، وَ
 خَدَّ أوديتها، فَلَمْ يَهِنْ ما بَناهُ، وَ لا ضَعْفَ ما قَوَّاهُ. هُوَ الظَّاهِرُ عَلَيْها بِسُلْطانِهِ وَ
 عَظَمَتِهِ، وَ هُوَ الباطِنُ لَها بِعِلْمِهِ وَ مَعْرِفَتِهِ، وَ العالِي عَلى كُلِّ شَئٍ مِنْها بِجِلالِهِ وَ
 عِزَّتِهِ، لا يُعْجِزُهُ شَئٌ مِنْها طَلَبَهُ، وَ لا يَمْتَنِعُ عَلَيْهِ فيغْلِبُهُ، وَ لا يَفوتُهُ السَّرِيعُ مِنْها
 فَيَسْبِقُهُ، وَ لا يَحْتاجُ إِلى ذِي مالٍ فَيَرزُقُهُ، خَضَعَتِ الأَشْياءُ لَهُ، وَ ذَلَّتْ مُسْتَكِينَةً
 لِعَظَمَتِهِ، لا تَسْتَطِيعُ الهَرَبَ مِنْ سُلْطانِهِ إِلى غَيْرِهِ فَتَمْتَنِعَ مِنْ نَفْعِهِ وَ ضَرَرِهِ، وَ لا
 كُفءَ لَهُ فيكَافئُهُ، وَ لا نَظيرَ لَهُ فيسَوايُهُ، هُوَ المُفْنى لَها بَعْدَ وُجودها، حَتى يَصيرَ
 مَوْجودها كَمَفقودها. وَ لَيسَ فِناءُ الدُّنيا بَعْدَ اِبْتِداعِها بِأعْجَبَ مِنْ اِنْشائِها وَ
 اِختِراعِها، وَ كَيفَ وَ لَوِ اجْتَمَعَ جَمِيعُ حَيوانِها مِنْ طَيرِها وَ بَهايمِها، وَ ما كانَ مِنْ
 مُراحِها وَ سائِمِها، وَ اصْنافِ اَسْناخِها وَ اَجْناسِها، وَ مُتَبَلِّدَةِ اُمَمِها وَ اَكْياسِها عَلى
 اِحْداثِ بَعوضَةٍ ما قَدَرَتْ عَلى اِحْداثِها، وَ لا عَرَفَتْ كَيفَ السَّبيلُ إِلى اِيجادِها، وَ
 لَتَحيرَتْ عَقولُها فى عِلْمِ ذَليكَ وَ تاهَتْ، وَ عَجَزَتْ قَواها وَ تَناهَتْ وَ رَجَعَتْ
 خاسِئَةً حَسيرَةً عارِفَةً بِأَنَّها مَقهُورَةٌ، مُقَرَّةٌ بِالعَجزِ عَن اِنْشائِها، مُذَعِنَةٌ بِالضَعْفِ عَن
 اِفْنائِها.

وَ إِنَّهُ يَعودُ سُبْحانَهُ بَعْدَ فِناءِ الدُّنيا وَ حُدَّةِ لا شَئٍ مَعَهُ، كَما كانَ قَبْلَ اِبْتِدائِها
 كَذَليكَ يَكُونُ بَعْدَ فِنائِها بِلا وَقتٍ وَ لا مَكانٍ وَ لا حَينٍ وَ لا زَمانٍ، عُدِمَتْ عِندَ
 ذَليكَ الاِجالُ وَ الأَوقاتُ، وَ زالتِ السُّنُونُ وَ السَّاعاتُ، فلا شَئٌ إِلاَّ اللهُ الوَاحِدُ
 القَهَّارُ الَّذى إِليه مَاصيرُ جَمِيعِ الأُمُورِ، بِلا قُدْرَةٍ مِنْها كانَ اِبْتِداءُ خَلْقِها، وَ بَغيرِ

امْتِنَاعٍ مِنْهَا كَانَ فَنَؤُهَا، وَ لَوْ قَدَّرْتَ عَلَى الْاِمْتِنَاعِ لَدَامَ بَقَاؤُهَا، لَمْ يَتَكَاءِذْهُ صُنْعُ
 شَيْءٍ مِنْهَا اِذْ صَنَعَهُ، وَ لَمْ يُوَدِّهِ مِنْهَا خَلْقٌ مَا بَرَّاهُ وَ خَلَقَهُ، وَ لَمْ يَكُونْهَا لِتَشْدِيدِ
 سُلْطَانٍ، وَ لَا لِخَوْفٍ مِنْ زَوَالٍ وَ نَقْصَانٍ، وَ لَا لِلِاسْتِعَانَةِ بِهَا عَلَى نِدِّ مَكَاثِرٍ، وَ لَا
 لِلِاخْتِرَازِ بِهَا مِنْ ضِدِّ مُثَاوِرٍ وَ لَا لِلِازْدِيَادِ بِهَا فِي مَلِكِهِ، وَ لَا لِمَكَاثِرَةِ شَرِيكِ فِي
 شَرِكِهِ، وَ لَا لِوَحْشَةٍ كَانَتْ مِنْهُ فَارَادَ اَنْ يَسْتَأْنِسَ اِلَيْهَا. ثُمَّ هُوَ يُفْنِيهَا بَعْدَ تَكْوِينِهَا،
 لَا لِسَامٍ دَخَلَ عَلَيْهِ فِي تَصْرِيْفِهَا وَ تَدْبِيرِهَا، وَ لَا لِرَاحَةٍ وَاصِلَةٍ اِلَيْهِ، وَ لَا لِثِقَلِ شَيْءٍ
 مِنْهَا عَلَيْهِ، لَا يُمَلُّهُ طَوْلُ بَقَائِهَا فَيَدْعُوهُ اِلَى سُرْعَةِ اِفْنَائِهَا، لَكِنَّهُ - سُبْحَانَهُ - دَبَّرَهَا
 بِلُطْفِهِ، وَ اَمْسَكَهَا بِاَمْرِهِ، وَ اَتَقَّنَهَا بِقُدْرَتِهِ. ثُمَّ يُعِيدُهَا بَعْدَ الْفَنَاءِ مِنْ غَيْرِ حَاجَةٍ مِنْهُ
 اِلَيْهَا، وَ لَا اسْتِعَانَةَ بِشَيْءٍ مِنْهَا عَلَيْهَا، وَ لَا لِانْصِرَافٍ مِنْ حَالٍ وَ حَشْشَةٍ اِلَى حَالٍ
 اسْتِنْسَاسٍ، وَ لَا مِنْ حَالٍ جَهْلٍ وَ عَمَى اِلَى عِلْمٍ وَ التَّمَّاسِ، وَ لَا مِنْ فَقْرٍ وَ حَاجَةٍ اِلَى
 غِنَى وَ كَثْرَةٍ، وَ لَا مِنْ ذُلٍّ وَ ضَعْفٍ اِلَى عِزٍّ وَ قُدْرَةٍ.

در توحید: شناساندن صحیح خداوند سبحان

کسی که کیفیتی برای خدا قائل شد یگانگی او را انکار کرده، و آن کس که
 همانندی برای او قرار داد به حقیقت خدا نرسیده است، کسی که خدا را به
 چیزی تشبیه کرد به مقصد نرسید، آن کس که به او اشاره کند یا در وهم آورد،
 خدا را بی نیاز ندانسته است، هر چه که ذاتش شناخته باشد آفریده است، و آنچه
 در هستی به دیگری متکی باشد دارای آفریننده است، سازنده ای غیرمحتاج به
 ابزار، اندازه گیرنده ای بی نیاز نه به فکر و اندیشه، بی نیاز بدون یاری دیگران

است، با زمانها همراه نبوده، و از ابزار و وسائل کمک نگرفته است، هستی او برتر از زمان است، و وجود او بر نیستی مقدم است، و ازلیت او را آغازی نیست. با پدید آوردن حواس روشن می‌شود که حواسی ندارد، و با آفرینش اشیا متضاد، ثابت می‌شود که دارای ضدی نیست، و با هماهنگ کردن اشیا دانسته شد که همانندی ندارد، خدایی که روشنی را با تاریکی، آشکار را با نهان، خشکی را با تری، گرمی را با سردی ضد هم قرار داد، و عناصر متضاد را با هم ترکیب و هماهنگ کرد، و بین موجودات ضد هم، وحدت ایجاد نمود، آنها را که با هم دور بودند نزدیک کرد، و بین آنها که با هم نزدیک بودند فاصله انداخت. خدایی که حدی ندارد، و با شماره محاسبه نمی‌گردد، که همانا ابزار و آلات دلیل محدود بودن خویشند و به همانند خود اشاره می‌شوند، اینکه می‌گوییم موجودات از فلان زمان پدید آمده‌اند پس قدیم نمی‌توانند باشند و حادثند، و اینکه می‌گوییم حتما پدید آمدند، ازلی بودن آنها رد می‌شود، و اینکه می‌گوییم اگر چنین بودند کامل می‌شدند، پس در تمام جهات کامل نیستند، خدا با خلق پدیده‌ها در برابر عقلها جلوه کرد، و از مشاهده چشم‌ها برتر و والاتر است، و حرکت و سکون در او راه ندارد، زیرا او خود حرکت و سکون را آفرید، چگونه ممکن است آنچه را که خود آفرید در او اثر بگذارد؟ یا خود از پدیده‌های خویش اثر پذیرد؟ اگر چنین شود، ذاتش چون دیگر پدیده‌ها، تغییر می‌کند، و اصل وجودش تجزیه می‌پذیرد، و دیگری ازلی نمی‌تواند باشد، هنگامی که آغازی برای او تصور شود پس سرآمدی نیز خواهد داشت، و این آغاز و انجام، دلیل روشن نقص، و نقصان و ضعف دلیل مخلوق بودن، و نیاز به خالق دیگر داشتن است، پس نمی‌تواند آفریدگار همه هستی باشد، و از صفات پروردگار که

(هیچ چیز در او موثر نیست، و نابودی و تغییر و پنهان شدن در او راه ندارد)
خارج می شود.

والا تر از صفات پدیده ها

خدا فرزندی ندارد تا فرزند دیگری باشد، و زاده نشده تا محدود به حدودی گردد، و برتر است از آنکه پسرانی داشته باشد، و منزّه است که با زنانی ازدواج کند، اندیشه ها به او نمی رسند تا اندازه ای برای خدا تصور نماید، حواس از احساس کردن او عاجز، و دست ها از لمس کردن او ناتوان است و تغییر و دگرگونی در او راه ندارد، و گذشت زمان تاثیری در او نمی گذارد، گذران روز و شب او را سالخورده نسازد، و روشنایی و تاریکی در او اثر ندارد. خدا با هیچ یک از اجزاء و جوارح و اعضا و اندام، و نه با عرضی از اعراض، و نه با دگرگونیها و تجزیه، توصیف نمی شود، برای او اندازه و نهایی وجود ندارد، و نیستی و سرآمدی نخواهد داشت، چیزی او را در خود نمی گنجانند که بالا و پائینش ببرد، و نه چیزی او را حمل می کند که کج یا راست نگهدارد، نه در درون اشیا قرار دارد و نه بیرون آن، حرف می زند نه با زبان و کام و دهان، می شنود نه با سوراخهای گوش و آلت شنوایی، سخن می گوید نه با بکار گرفتن الفاظ در بیان، حفظ می کند نه با رنج به خاطر سپردن، می خواهد نه با بکارگیری اندیشه، دوست دارد و خشنود می شود نه از راه دلسوزی، دشمن می دارد و به خشم می آید نه با صوتی که در گوشها نشیند، و نه فریادی که شنیده شود بلکه سخن خدای سبحان همان کاری است که ایجاد می کند.

شناخت قدرت پروردگار

پیش از او چیزی وجود نداشته و گرنه خدای دیگری می‌بود، نمی‌شود گفت (خدا نبود و پدید آمد) که در آن صورت صفات پدیده‌ها را پیدا می‌کند و نمی‌شود گفت (بین خدا و پدیده‌ها جدایی است) و (خدا بر پدیده‌ها برتری دارد) زیرا سازنده و ساخته‌شده همانند تصور شوند، و خالق و پدیدآمده با یکدیگر تشبیه کردند، مخلوقات را بدون استفاده از طرح و الگوی دیگران آفرید، و در آفرینش پدیده‌ها از هیچ کسی یاری نگرفت، زمین را آفرید و آن را برپا نگهداشت بدون آنکه مشغولش سازد، و در حرکت و بی‌قراری، حرکت آن را نظم و اعتدال بخشید و بدون ستونی آن را پیا داشت، و بدون استوانه‌ها حفظ کرد، میخ‌های زمین را محکم، و کوه‌های آن را استوار، و چشمه‌هایش را جاری، و دره‌ها را ایجاد فرمود، آنچه بنا کرده به سستی نگرایید. و آنچه را توانا کرد ناتوان نشد. خدا با بزرگی و قدرت بر آفریده‌ها حاکم است، و با علم و آگاهی از باطن و درویشان باخبر است، و با جلال و عزت خود از همه برتر و بالاتر است، چیزی از فرمان او سرپیچی نمی‌کند، و چیزی قدرت مخالفت با او را ندارد که بر او پیشی گیرد، و به سرمایه‌داری نیاز ندارد تا او را روزی دهد، همه در برابر او فروتنند، و در برابر عظمت او ذلیل و خوارند، از قدرت و حکومت او به سوی دیگری نمی‌توان گریخت که از سود و زیانش در امان ماند، همتایی ندارد تا با او برابری کند، و او را همانندی نیست که شبیه او باشد، اوست نابودکننده پدیده‌ها پس از آفرینش، که گویا موجودی نبود.

معاد و آفرینش دوباره پدیده‌ها

نابودی جهان پس از پدید آمدن، شگفت‌آورتر از آفرینش آغازین آن نیست، چگونه محال است در صورتیکه اگر همه جانداران جهان، از پرندگان و چهارپایان، آنچه در آغل است و آنچه در بیابان سرگرم چراست، از تمام نژادها و جنس‌ها، درس نخوانده و زیرک انسانها، گرد هم آیند تا پشه‌ای را بیافرینند، توان پدید آوردن آن را ندارند، و راه پیدایش آن را نمی‌شناسند، که عقلهایشان سرگردان و در شناخت آن حیران می‌ماند، و نیروی آنها سست و به پایان می‌رسد، و رانده و درمانده باز می‌گرداند، آنگاه اعتراف به شکست می‌کنند، و اقرار دارند که نمی‌توانند پشه‌ای بیافرینند و از نابود ساختنش ناتوانند و همانا پس از نابودی جهان تنها خدای سبحان باقی می‌ماند، تنهای تنها که چیزی با او نیست، آنگونه که قبل از آفرینش جهان چیزی با او نبود، بی وقت و زمان، نه روزگاری و نه مکان، در آن هنگام مهلت‌ها به‌سرآید، سالها و ساعتها سپری شود و چیزی جز خدای یگانه قهار باقی نمی‌ماند که بازگشت همه چیز به سوی اوست. پدیده‌ها، چنانکه در آغاز آفریده شدن قدرتی نداشتند، به هنگام نابودی نیز قدرت امتناعی ندارند، زیرا اگر می‌توانستند پایدارتر می‌ماندند، آفرینش چیزی برای خدا رنج‌آور نبوده و در آفرینش موجودات دچار فرسودگی و ناتوانی نشده است، موجودات را برای استحکام حکومتش نیافریده، و برای ترس از کمبود و نقصان پدید نیاورده است، آفرینش مخلوقات نه برای پرهیز از دشمنی بود که به او هجوم آورد، و نه برای ازدیاد دوران حکومت، و نه برای پیروز شدن بر شریک و معارض، و نه برای رفع تنهایی بوده است. سپس همه موجودات را نابود می‌کند، نه برای خستگی از اداره آنها، و نه برای آسایش و استراحت، و نه به خاطر رنج و سنگینی که برای او داشتند، و نه برای طولانی

شدن ملال آور زندگیشان، بلکه خداوند با لطف خود موجودات را اداره می‌فرماید، و با فرمان خود همه را برپا می‌دارد، و با قدرت خود همه را استوار می‌کند. سپس بدون آنکه نیازی داشته باشد بار دیگر همه را باز می‌گرداند، نه برای اینکه از آنها کمکی بگیرد، و نه برای رها شدن از تنهایی با آنها مانوس شود، و نه آنکه تجربه‌ای به دست آورد، و نه برای آنکه از فقر و نیاز به توانگری رسد، و یا از ذلت و خواری به عزت و قدرت راه یابد.